

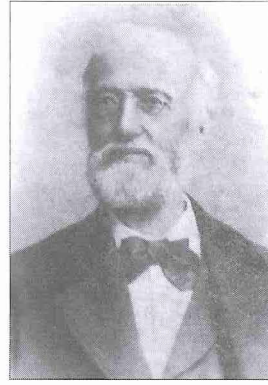
Dirâsât, XXVIII/1, Amman 1422/2001, s. 120-133; Fikret Soyer, "Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXIV/1, Ankara 2004, s. 209 vd.; Hacı Mehmet Günay, "Müsabaka", *DiA*, XXXII, 63-64.

NEBİ BOZKURT

SPRENGER, Aloys
(1813-1893)

Avusturyalı şarkiyatçı
ve İslâm tarihçisi.

Aloys
Sprenger

Avusturya İmparatorluğu'nun Tirol iline bağlı Nassereith kasabasında doğdu. Lise yıllarında botanik ve yabancı dillere büyük ilgi duyarak Grekçe ve Latince'nin dışında İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca öğrendi; bu arada Romen dillerinin karşılaştırmalı bir gramerini derledi. Lise son sınıfta iken Doğu dillerine yöneldi ve ilâhiyat tahsili gören ağabeylerinin de yardımıyla kısa sürede İbrânice'yi öğrendi. Liseyi bitirdikten sonra Viyana Üniversitesi'nde felsefe okudu ve tıp, doğa bilimleri, şarkiyat derslerini takip etti. Öğrenciliği sırasında Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall'ın yanında bulundu, ondan bilimsel destek gördü. Bir müddet Paris'te eğitimini sürdürdü ve 1836'da Londra'ya geçti. İki yıl sonra İngiliz vatandaşlığına girdi. 1841'de Leiden Üniversitesi'nden tıp doktoru unvanı aldı.

1843'te Hindistan'da faaliyet gösteren bir şirketle anlaşarak hekimlik yapmak üzere Kalküta'ya giden Sprenger, görevini yürütürken Hint dilini ve kültürünü öğrenerek İngiliz sömürge yönetiminin asimilasyon atmosferinde idare ve eğitim alanlarında önemli roller üstlendi. Doğu dillerine hâkimiyeti dolayısıyla 1848'de, Kalküta Medresesi denilen ve devlet görevlilerini İslâm hukuku alanında yetiştirmek amacıyla kurulan yüksek eğitim kurumunun ve daha sonra Delhi'deki bir kolejın müdürlüğüne getirildi. Buralarda bir yandan Avrupa dillerindeki eserleri Hintçe'ye ve Farsça'ya çevirirken bir yandan da Leknev'de bulunan Kraliyet Kütüphanesi'ndeki Farsça eserlerin katalogunu hazırladı (Kalküta 1854). 1850'de Royal Asiatic Society'de danışmanlık ve mütercimlik yapmaya başladı; ayrıca Hindistan'da ilk defa halkın ana dilinde haftalık bir dergi çıkardı. 1857 yılında Avrupa'ya döndü ve Bern Üniversitesi'nin Doğu dilleri bölümüne profesör olarak tayin edildi. 1881'de Heidelberg'e yerleşti ve ölümüne kadar orada yaşadı. Oxford ve Roma üniversitelerince onursal

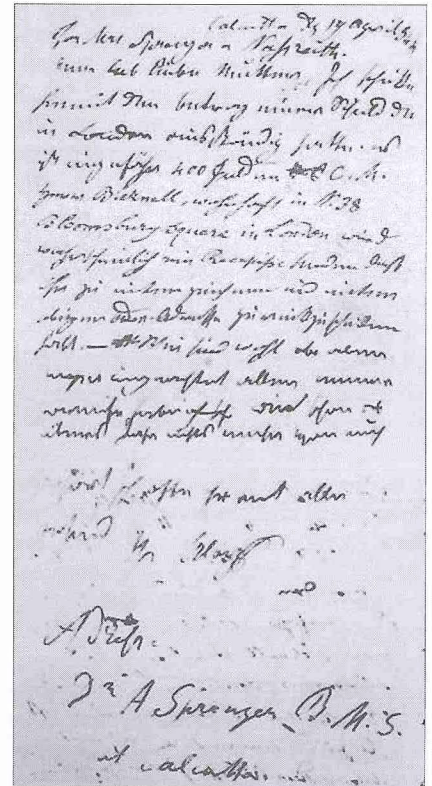
doktora unvanı verilen Sprenger, Royal Asiatic Society ile Deutschen Morgenländischen Gesellschaft'ın üyesiydi. Arapça ve Farsça eserlerden oluşan zengin kitap koleksiyonu ölümünden sonra Berlin Kraliyet Kütüphanesi tarafından satın alınmıştır. Çalışmalarıyla şarkiyatçılığın her alanında ilgi uyandıran Aloys Sprenger, İslâm düşüncesi üzerine özgün görüşler ortaya koymuş, şarkiyatçılar kadar çağdaşı müslüman düşünürleri de etkilemiştir. Bu alanda ona atfedilen ve en çok tartışılan görüş, İslâm kültürünün temel yapıları arasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada kabul edilen hadis geleneğini reddetmiş olmasıdır.

Eserleri. A) Telifleri: *The Life of Mohammad from Original Sources* (Allahabad 1851); *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh* (I, Calcutta 1854); *Das Leben und die Lehre des Mohammad nach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen* (I-III, Berlin 1861-1865 → Hildesheim 2003); *Die Post- und Reiserouten des Orients. Mit 16 Karten nach einheimischen Quellen* (Leipzig 1864 → Amsterdam 1962, 1971; Frankfurt 1993); *Die alte Geographie Arabiens als Grundlage der Entwicklungsgeschichte des Semitismus* (Bern 1875 → Amsterdam 1966); *Mohammed und der Koran. Eine psychologische Studie* (Hamburg 1889); *Babylonien, das reichste Land in der Vorzeit und das lohnendste Kolonisationsfeld für die gegenwart* (Heidelberg 1886).

B) Neşirleri: 'Abdu-r-Razzâq's *Dictionary of the Technical Terms of the Sufies* (*İstîlâhâtü's-şüfiyye*) (Calcutta 1845 → Lahor 1974); *Othby's Tarykh Yamyny* (Delhi 1847; Muhammed b. Abdülcebbar el-Utbî'nin *Târîhu'l-Yemînî'si*); *Two Books on 'Arabic Bibliography* (Calcutta 1849; Abdullah el-Fâkihî'nin *Hudûdü'n-*

nahv'i ve İbnü'l-Ekfânî'nin *İrşâdü'l-kâşid ilâ esne'l-makâşid*'i, İngilizce tercümesiyle birlikte); *The Gulistân of Sa'dy* (Calcutta 1851); *The Sikandarnâmah i Bah-rî* (Calcutta 1852-1869; Nizâmî-i Gencevî'nin *İskendernâme'si*, Muhammed Şüsterî ve Ahmed Ali b. Şücaat Ali ile birlikte); *Tusys List of Shy'ah Books and 'Alam al-Hoda's Notes on Shy'ah Biography* (Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Fihristü kütübî's-Şî'a'sı* ve Alemülhüdâ'nın *Naẓdü'l-izâh*'ı; Abdülhak ile birlikte, Calcutta 1853-1855); *Biographical Dictionary of Persons Who Knew Mohammad* (İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İşâbe fi temyîzi's-shâhâbe'si*, Muhammed Vecîh, Abdülhak, Gulâm Kâdir ve W. Nassau Lees ile birlikte, I-IV, Calcutta 1270-1291/1853-1874); *A Dictionary of the Technical Terms Used in the Sciences of the Musalmans* (Tehânevî'nin *Keşşâfû'ş-tilâhâtü'l-fünûn*'u, Muhammed Vecîh, Abdülhak, Gulâm Kâdir ve W. Nassau Lees ile birlikte, I-II, Calcutta 1278/1862; II. cildin sonunda Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin *er-Risâletü's-Şemsiyye'si* ve Sprenger tarafından yapılmış İngilizce tercümesi bulunmaktadır). Sprenger bu çalışmalarından

Aloys Sprenger'in annesine yazdığı bir mektup

başka Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-zeheb'i*-nin bir kısmını *el-Mas'ûdî's Historical Encyclopaedia: Meadows of Gold and Mines of Gems* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (London 1841). Ayrıca Süyûtî'nin *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*'ının Nûrullah ve Beşîrüddin tarafından *Soyuty's Itqân on the Exegetic Sciences of the Qorân* adıyla yapılan neşri üzerine (Calcutta 1852-1854) bir tahlil yazısı kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, II, 290-317; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 347-348; N. Mantl, *Aloys Sprenger: Der Orientalist und Islamhistoriker aus Nassereth in Tirol*, Nassereith 1993; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVIII, 19-22; S. Procházka, "Aloys Sprenger: An Austrian Orientalist with a British Passport", *Austrian Scholarship in Pakistan: A Symposium Dedicated to the Memory of Aloys Sprenger*, Islamabad 1996, s. 34-51; Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılırları*, İstanbul 2003, s. 121-133.

İLHAN ERDEM

SPULER, Bertold (1911-1990)

Alman şarkiyatçısı.

5 Aralık 1911'de Karlsruhe'de doğdu. Burada klasik Yunanca ve Latince eğitim veren Bismarck Lisesi'nden mezun oldu. Heidelberg (1930-1931), Münih (1931-1932, 1933), Hamburg (1932) ve Breslau (1933-1935) üniversitelerinde Gottthelf Bergsträsser, Rudolf Strothmann ve Carl Brockelmann gibi şarkiyatçılardan klasik filoloji, tarih, Slavistik ve şarkiyat okudu. 1935'te Breslau Üniversitesi'nde Friedrich Andreae'nin yanında *Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)* adlı doktora tezini tamamladıktan sonra Berlin Üniversitesi'ndeki Doğu Avrupa Araştırmaları Bölümü'nde Walther Hinz'in asistanı olarak çalışmaya başladı. 1937'de Göttingen Üniversitesi Yakındoğu Tarihi Enstitüsü'nde asistan oldu ve 1938'de aynı üniversitenin Oryantalistik ve İslâm Araştırmaları Kürsüsü'nde *Die Mongolen in Iran* başlıklı çalışmasıyla doçent unvanını aldı. II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine askere çağrıldı. Çok sayıda Doğu Avrupa diline vâkıf olması sebebiyle mütercim sıfatıyla önce Polonya'da, ardından Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirildi. Savaşa rağmen ilmî çalışmalarını aksatmadı. 1942'de Münih Üniversitesi Şarkiyat Bölümü'ne profesör olarak tayin edildiyse de savaş halindeki orduda vazifeli olduğu için bu göreve başlayamadı. Spu-

Bertold
Spuler

ler'in ordudaki görevleri arasında, Haziran 1944'ten itibaren çoğu Rusya'dan kaçarak Alman ordusuna katılan müslüman askerler için imam yetiştirmek de vardı. Spuler, otuz kırk kişiden oluşan gruplara üç dört haftalık kurslar halinde temel İslâm akaidi ve ibadetleri hakkında Türkçe dersler verdi (Hoffmann, s. 139-140). Savaşın sona Göttingen Üniversitesi'ndeki Oryantalistik ve İslâm Araştırmaları Kürsüsü'nü vekâleten yönetti. 1948'de Hamburg Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü başkanlığına tayin edildi ve kürsünün gelişmesi için büyük gayret sarfetti. 31 Mart 1980'de emekli oluncaya kadar bu görevde kaldı. Aynı üniversitenin Sâmi Dilleri Enstitüsü'nün başında bulunan Arthur Schaade'nin ölümü üzerine 1953'te bu bölümün de temsilciliğini üstlendi. Ayrıca Hamburg Üniversitesi'nde Fars Dili, Türkoloji ve Eski Mısır Araştırmaları (Aegyptologie) bölümlerinin kurulmasına öncülük etti.

Bern ve Bordeaux üniversiteleri tarafından kendisine fahri doktora unvanı verilen Spuler, 1969'da Académie Nationale des Sciences, Belles-Lettres et Arts de Bordeaux'ya muhabir üye seçildi. Ayrıca Ankara, İstanbul, Los Angeles, Bordeaux, Paris, Bağdat ve Kâbil üniversitelerinde misafir hoca olarak ders verdi. 1951-1967 yılları arasında eski Alman Katolik kilisesinin ruhanî meclis başkanlığını yaptı. Hamburg'da başında bulunduğu kürsüyle de irtibatlı olan *Der Islam* dergisinin editörlüğünü önce kürsüdeki selefi Rudolf Strothmann'la birlikte, ardından tek başına, 1982'den sonra da kürsüdeki halefi Albrecht Noth ile birlikte yürüten Bertold Spuler 6 Mart 1990'da Hamburg'da öldü. Spuler ilgi alanı oldukça geniş şarkiyatçılardan biridir. Üniversitede çeşitli bölümlerin açılmasındaki rolü, yazdığı eserler ve yetiştirdiği talebelerle II. Dünya Savaşı sonrasındaki Alman şarkiyat araştırmalarına önemli katkıda bulunmuştur. Öğrencileri arasında çok

sayıda yabancıların bulunması ve misafir hoca olarak çeşitli ülkelerde ders vermesi sebebiyle şöhreti Almanya dışına taşmıştır.

Spuler'in araştırmalarında onun özellikle tarihçiliği ön plana çıkmaktadır. Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir coğrafyada İslâm tarihini (Türk, İran, Moğol ve Arap tarihi) kapsayan çalışmalarından özellikle *Die Mongolen in Iran*, *Die Goldene Horde* ve *Iran in frühislamischer Zeit* başlıklı eserleriyle ilim dünyasında adını duyurmuştur. Çok sayıda Batı ve Doğu dilini bilmesinden dolayı temel kaynakları kullanabilmesiyle takdir edilen Spuler'in tarihçiliği konusunda kendisine çok sayıda eleştiriler de yöneltilmiştir. Bunların başında ileri sürdüğü bazı tezleri belgelerle desteklememesi gelmektedir. Türkiye'de verdiği bir konferansta onun eski Türk tarihi ve Türkler'in anayurdu hakkındaki farklı görüşleri büyük tepki uyandırmıştır (Kafesoğlu, VIII/11-12 [1955], s. 230-233). Muhtaassap bir Katolik kilisesi mensubu olan Spuler'in İslâmiyet'in Doğu'daki Hristiyanlığı yok ettiğine dair görüşü ise (Busse, LXVII/2 [1990], s. 202) tarihî ve ilmî dayanaklardan yoksun bir iddiadır. Spuler, Ortodoks ve Doğu kiliseleri hakkında toplam 100 rapor kaleme almıştır. Bunun yanı sıra Doğu'daki hristiyan kiliselerinin tarihi ve güncel durumlarını ele alan müstakil eserler ve makaleler yazarak Rus ve Ermeni Ortodoks kiliseleri, Mısır'daki hristiyan Kipti kilisesi ve diğer bağımsız küçük kiliselerin siyasi rolleri üzerinde durmuştur.

Onun hayatında dikkat çeken noktalardan biri de 1968 öğrenci hareketlerine karşı olan tavrıdır. Klasik bir disiplin ve eğitim anlayışına sahip olan Spuler, 1960'lı yılların sonunda Hamburg Üniversitesi'nde güç kazanan öğrenci hareketlerine ve öğrencilerin üniversitelerin liberalleşmesi taleplerine karşı çok muhafazakâr bir tavır ortaya koymuştur. Öğrencilerin gösterilerinden rahatsız olup kızgınlık esnasında sert sözler sarfetmesi Spuler'in Nazilik'le suçlanmasına sebep olmuş, Bonn Üniversitesi tarafından bir kürsü başkanlığına adaylığı öğrencilerin tepkisini çekmemek için Kültür Bakanlığı tarafından geri çekilmiştir. Bertold Spuler çok sayıda kitap yanında çeşitli dergi ve ansiklopedilerde yüzlerce makale, kitap tanıtımı ve ansiklopedi maddesi yazmış, birçok kitabın yayımlanmasını sağlamıştır. Eserlerinden bazıları İngilizce, Fransızca, Türkçe, Arapça ve Farsça gibi çeşitli dillere tercüme edilmiştir.

Eserleri. 1. *Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Fri-*